

AZƏRBAYCAN DİLİ

FƏNNİ ÜZRƏ ELEKTRON DƏRS VƏSAİTİ

III.Sözün tərkibi və söz yaradıcılığı

3.Sadə sözlər

Sadə sözlər

Sadə sözlər yalnız köklərdən, yaxud kök və qrammatik şəkilçilərdən ibarət olur.

- Məsələn, **şəhər(də)**,
uşaq(lar), **ağac(ın)**

III.Sözün tərkihi və söz yaradıcılığı

4.Düzəltmə sözlər

Düzəltmə sözlər

Leksik şəkilçilər bir sözdən müxtəlif mənalı yeni, müstəqil sözlər düzəldir:

- **Məktəb – məktəbli**

Leksik şəkilçi qəbul edən söz yeni bir forma alır. Buna **sözün başlanğıc forması** deyilir:

- **Dənizçilər**

Sözlər bütün lüğətlərdə yalnız başlanğıc formasında olur. Sözlərin quruluşca növü, hansı nitq hissəsinə aid olması da onların başlanğıc formasına görə müəyyən edilir.

III.Sözün tərkihi və söz yaradıcılığı

5.Eyniköklü sözlər

● 5. Eyniköklü sözlər

Eyni bir kökdən əmələ gələn sözlər eyniköklü sözlər adlanır
baş – başçı, başlıq, başla(maq), başlanğıc
Eyniköklü sözlər yalnız düzəltmə sözlər sayılır.

Eyniköklü sözlər eyni bir nitq hissəsinə aid ola bilər.

Eyniköklü sözlər müxtəlif nitq hissələrinə aid ola bilər.

bağ, bağça, bağlıq, bağban
(hamısı isimdir)

yağ – isim, yağlı – sifət,
yağla - fel

III.Sözün tərkihi və söz yaradıcılığı

6. İki və daha artıq sözdüzəldici
şəkilçisi olan düzəltmə sözlər

Dilimizdə elə düzəltmə sözlər də var ki, onlar köklərə iki və daha artıq sözdüzəldici şəkilçinin qoşulması ilə əmələ gəlir; yəni düzəltmə sözdən digər bir düzəltmə söz də əmələ gələ bilər.

- Yaz – yaz – ı, yazı – çı, yazıçı – lıq
- Ək - ək – in, əkin – çı, əkinçi – lik

III.Sözün tərkibi və söz yaradıcılığı

7.Mürəkkəb sözlərin əmələ gəlmə yolları

• 7.Mürəkkəb sözlərin əmələ gəlmə yolları

1.İki müxtəlif mənalı sözün birləşməsi ilə:

- Baramaqurdu
- Ayaqqabı
- Yarımada
- Suiti

2.Yaxın mənalı sözlərin birləşməsi ilə:

- Oğul – uşaq
- Qoyun – quzu
- Qapı – pəncərə
- Toyuq – cücə

3.Antonim sözlərin birləşməsi ilə:

- Gecə - gündüz
- Böyük – kiçik
- Tez – gec
- Az – çox

4.Eyni sözün təkrarı ilə

- Səhər – səhər
- Üz – üzə
- Birdən birə
- Yavaş – yavaş

III.Sözün tərkihi və söz yaradıcılığı

8.Mürəkkəb sözlərin yazılışı

Mürəkkəb sözlərin yazılışı

Bitişik yazılanlar

Defislə yazılanlar

A) İki müxtəlif mənəli sözün birləşməsindən əmələ gəlib yeni mənə bildirən və vurğusu ikinci sözün üzərinə düşən mürəkkəb sözlər:

Günəbaxan,
bağayarpağı,
itburnu

B) məcazi mənəli iki sözün birləşməsi ilə əmələ gələnlər:

Üzüyola,
suyuşirin,
gözucu

Eyni sözün təkrarından əmələ gələnlər:

Yastı-yastı,
topa-topa,
başdan-başa

Yaxın mənəli və ya antonim sözlərdən əmələ gələnlər:

Dəftər-kitab,
söz-söhbət,
taxta-şalban

Tərəflərdən biri ayrılıqda işlənməyən sözlərdən əmələ gələnlər:

Kağız-kuğuz,
əzik-üzük,
bəzək-düzək

Əvvəlinci hissəsi qeyri sözündən ibarət olanlar:

Qeyri-adi,
qeyri-müəyyən,
qeyri-dəqiq

III.Sözün tərkibi və söz yaradıcılığı

9.Sadə və mürəkkəb adlar

• Sadə adlar

Sadə adlar ayrı-ayrı sözlərdən ibarət olur, şəxsləri və tək olması ilə fərqlənən varlıqları bildirir.

1. Şəxs adları, təxəllüs və soyadları:

- **Nərgiz, Axundov, Füzuli**

2. Qəzet və jurnallara, müxtəlif əsərlərə, gəmilərə, kafelərə və s. verilən adlar:

- **“Azərbaycan” (jurnal), “Şamo” (əsər), “Nərgiz” (kafe), və s.**

Dövlət təltiflərinin adları:

- **Azərbaycan Respublikasının Xalq Artisti**

Heyvanlara verilən xüsusi adlar:

- **Qırat, Toplan, Məstan**

• Mürəkkəb adlar

Mürəkkəb adlar söz birləşmələrindən ibarətdir.
Mürəkkəb adlar cümlənin bütöv üzvü olur.

1. İdarə və təşkilat adları:

- Azərbaycan respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

2. Respublika bayramlarının adları:

- Qurban bayramı

3. Dövlət təltiflərinin adları:

- Azərbaycan Respublikasının xalq artisti

4. Coğrafi adlar:

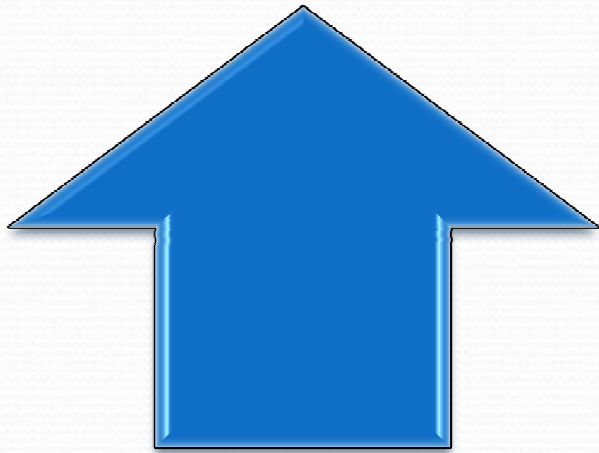
- Xəzər dənizi, Araz çayı, Bakı şəhəri

III.Sözün tərkiibi və söz yaradıcılığı

10.Mürəkkəb adların yazılışı

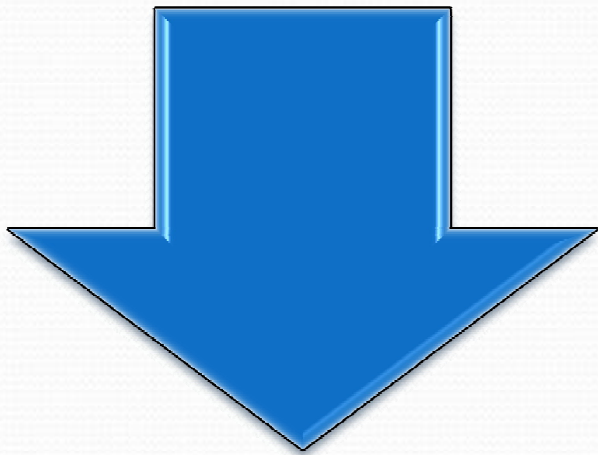
• 10. Mürəkkəb adların yazılışı

1. Mürəkkəb adların tərkibində olan bütün sözlərin baş hərfi böyük yazılır

a) Ölkənin, muxtar respublikanın rəsmi adlarında

- Azərbaycan Respublikası
- Naxçıvan Muxtar Respublikası

b) Respublika, şəhər və rayon abeliyində olan idarə və təşkilatların adlarında:

- Binəqədi Rayon Maliyyə Şöbəsi,
Bakı Qaz İdarəsi

● 10. Mürəkkəb adların yazılışı

2. Mürəkkəb adların tərkibində olan sözlərin ancaq əvvəlcisi böyük hərflə başlanır

- a) Məşhur tarixi gün və bayramların adları:
 - **Novruz bayramı**
 - **Milli dirçəliş günü**
- b) Tərkibində okean, dəniz, çay, meydan, küçə və s. sözlər olan coğrafi adlarda
 - **Xəzər dənizi, Nəbatat bağı**
- c) Dövlət mükafatı və təltiflərinin (orden, medal, nişan) adlarında
 - **“İstiqlal” ordeni,**
 - **“Şöhrət” ordeni**

• 10. Mürəkkəb adların yazılışı

Fəxri adların özək hissəsini təşkil edən bütün sözlər kiçik hərflə yazılır.

- **Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi**
- **Azərbaycan Respublikasının əməkdar müəllimi**

Mürəkkəb adların bir çoxu, xüsusilə, ölkə, idarə və təşkilat adları ixtisarlarda şəklində də işlənir:

- **BMT – Birləşmiş Millətlər Təşkilatı**

III. Sözüñ tərkihi və söz yaradıcılığı

11. Lüğətdən istifadə qaydaları

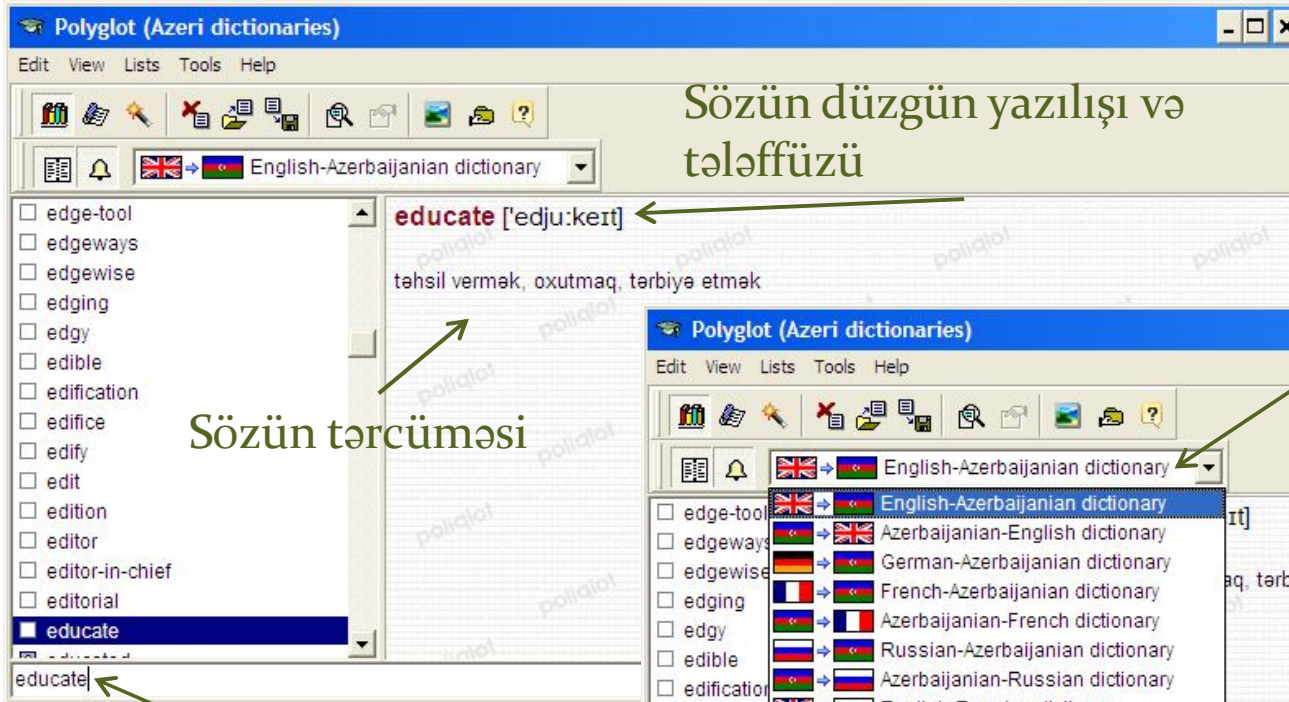
● 11. Lüğətdən istifadə qaydaları

Lüğətdə sözlər əlifba sırası ilə düzülür və müəyyən cəhətdən izah olunur.

- 1. ORFOQRAFIYA LÜĞƏTİ
 - Sözün düzgün yazılış qaydası verilir
- 2. ORFOEPIYA LÜĞƏTİ
 - Sözün düzgün tələffüz qaydası verilir
- 3. İZAHLI LÜĞƏT
 - Sözün məna, qrammatika, üslub cəhətdən izahı verilir

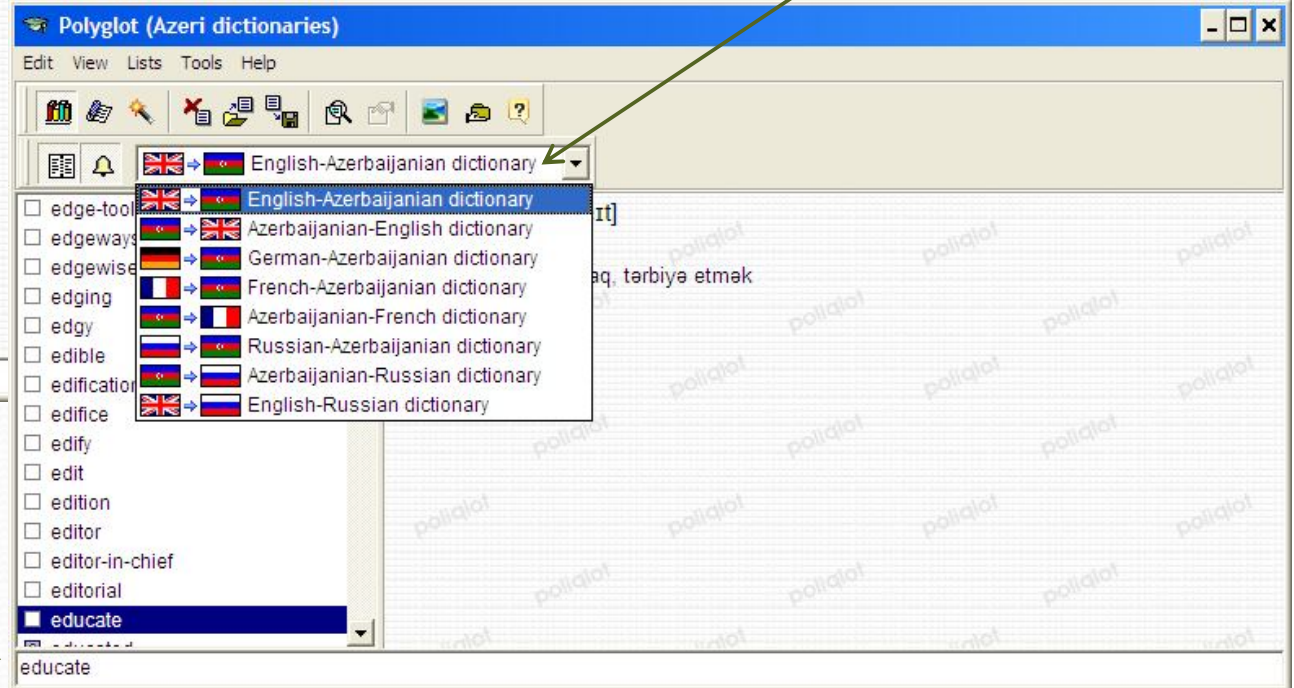
11. Lüğətdən istifadə qaydaları

Polyglot – Azərbaycan dilindən başqa dillərə və həmin dillərdən Azərbaycan dilinə sözləri tərcümə etmək üçün kompyuter proqramı

1. İstədiyiniz iki dili seçirsiniz

2. İstədiyiniz sözü yazırsınız

● 11. Lüğətdən istifadə qaydaları

Lüğətlərdən istifadə etmək üçün aşağıdakıları bilmək lazımdır:

- 1. Azərbaycan əlifbasında hərflərin ardıcıl düzülüşünü
- 2. Müəyyən sözün öyrəniləcək xüsusiyyətini (düzgün yazılışı, tələffüzü, leksik məna, qrammatik məna)